

На шляху к активізації євроінтеграційних процесів в Україні зарубіжний досвід різних держав показує, що навіть найперспективніші та ефективні моделі не повинні трансформуватися в середу України без врахування національних, правових та економічних особливостей. Стихійність, відсутність поетапного опрацювання у формуванні територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності може призвести до негативних наслідків у всій економіці країни. Позитивні та негативні наслідки роботи територій будуть поширюватися на інші, тісно пов'язані з ними господарські сфери, галузі, території.

РЕЗЮМЕ

Рассмотрены вопросы активизации евроинтеграционных процессов в Украине. Сделан вывод о том, что необходимыми условиями для этого являются стабильная и полная законодательная база, благоприятные природно-географические условия, согласование всех льгот с нормами ВТО и региональной политикой ЕС, использование зарубежного опыта. Рассматривая зарубежный опыт использования специального режима инвестиционной деятельности на отдельных территориях с точки зрения использования его в Украине, необходимо отметить, что даже наиболее перспективные и эффективные модели не могут трансформироваться в среду Украины без учета национальных, правовых и экономических особенностей. Необходимо использовать специальный режим инвестиционной деятельности для интеграции национальной экономики в мировую, изучать мировой опыт и составлять перспективные программы развития экономики с учетом тенденций мирового рынка.

Ключевые слова: евроинтеграция, инвесторы, специальный режим инвестиционной деятельности, специальные (свободные) экономические зоны, территории приоритетного развития.

РЕЗЮМЕ

Розглянуто питання активізації євроінтеграційних процесів в Україні. Зроблено висновок про те, що необхідними умовами для цього є стабільна та повна законодавча база, сприятливі природно-географічні умови, узгодження усіх пільг з нормами СОТ та регіональною політикою ЄС, використання зарубіжного досвіду. Розглядаючи зарубіжний досвід використання спеціального режиму інвестиційної діяльності на окремих територіях з точки зору використання його в Україні, необхідно відзначити, що навіть найбільш перспективні та ефективні моделі не можуть трансформуватися в середу України без врахування національних, правових та економічних особливостей. Необхідно використовувати спеціальний режим інвестиційної діяльності для інтеграції національної економіки у світову, вивчати світовий досвід і складати перспективні програми розвитку економіки з урахуванням тенденцій світового ринку.

Ключові слова: євроінтеграція, інвестори, спеціальний режим інвестиційної діяльності, спеціальні (вільні) економічні зони, території пріоритетного розвитку.

SUMMARY

In this article was reviewed the issues of activation euro-integration processes in Ukraine. It is concluded that the necessary conditions for the realization of this is a stable and complete legal framework favorable natural and geographical conditions, coordination of all the benefits of WTO rules and EU regional policy, the use of foreign experience. Considering the international experience of a special regime of investment activity in certain areas in terms of its use in Ukraine should be noted that even the most advanced and efficient models can not be transformed into Ukraine on Wednesday without national, legal and economic features. The special regime of investment activity must use to integrate the national economy in the world, to study the international experience and perspective programs make economic development, taking into account trends in the global market.

Key words: euro-integration, investors, the special regime of the investment activity, the special (free) economic zones, territories of priority development.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балануца О. Оцінка стану іноземного інвестування в економіку України / О. Балануца // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 5. – С. 158-161.
2. Bauhaus otvara vrata krajem studenog. – режим доступа: <http://www.ind-zone.hr/NewsDetails/172/lang/HR/Bauhaus-otvara-vrata-krajem-studenog---Industrijska-zona.wshtml>.
3. Ustawa z dnia 20 pazdziernika. O specjalnych strefach ekonomicznych. – режим доступа: <http://lex.pl/bap/notariusz/Dz.U.2007.42.274.html>
4. Каркачова А.В. Правовые особенности создания СЭЗ в Донецкой области / А.В. Каркачова // Стратегия управления социально-экономическим развитием региона на период до 2010 года: материалы региональной научно-практической конференции, 28-30 сентября 1999 года. Секция «Экономико-правовое обеспечение реформ». – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, Юговосток, 2000. – С. 157-158.
5. Каркачова А.В. Спеціальний режим інвестиційної діяльності на окремих територіях: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Донецьк. держ. ун-т управління. – Донецьк, 2011. – 190 с.
6. Гнибиденко И. Влияние мирового финансово-экономического кризиса на социальную сферу Украины / И. Гнибиденко // Экономика Украины. – 2009. – № 7. – С. 64-74.
7. Засадко В.В. Проблеми і перспективи функціонування СЄЗ в умовах СОТ / В.В. Засадко // Вісник донецького університету. – 2008. – № 1. – С. 132-141.
8. Кіндзерський Ю. Потенціал особливих економічних зон у виробничій та регіональній модернізації / Ю. Кіндзерський // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 10-16.
9. Янукович намерен возобновить действие законов о СЭЗ и ТПП – режим доступа: <http://economics.unian.net/rus/detail/40578>
10. Єгорова О.О. Перспективи застосування спеціальних правових режимів економічної діяльності в Україні. – режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_30/statti/1_5.htm
11. Макогон Ю. Посткризові тенденції розвитку економіки України / Ю. Макогон // Схід. – 2011. – № 1. – С. 13-17.

УДК 343.222.7

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗНИЩЕННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ковалевська Є.С., головний юрисконсульт Департаменту проблемних активів ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», здобувач Національної академії управління

Питання генезису кримінально-правової охорони військового майна від злочинних посягань, історичні аспекти кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження військового майна (статті 411 та 412 Кримінального кодексу України) на сьогодні майже не досліджені.

Історичним аспектам розвитку кримінальної відповідальності за військові злочини приділена увага в працях Бодаєвського В.П., Бугаєва В.О., Владимирского-Буданова М. Ф., Горного А.Г., Карпенка М.І., Манькова А.Г., Міхайленка П.П., Петухова Н.А., Тація В.Я., Тихомирова М.Н., Хавронока М.І. та інших [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10]. Питання витоків кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження військового майна на території України науковцями не досліджені.

Мета статті полягає у наступному:

1) здійснити аналіз історичних правових пам'яток, що діяли на Україні та, норми яких передбачали відповідальність за посягання на військове майно;

2) дослідити конкретні склади злочинів знищення або пошкодження військового майна, та покарання, які застосовувалися за їх вчинення, передбачені в історичних кримінально-правових джерелах;

3) з'ясувати логічну послідовність виділення об'єктивних та суб'єктивних ознак складу знищення або пошкодження військового майна та обумовленість формулювання законодавцем статей 411 та 412 Кримінального кодексу України в сучасній редакції.

В історії українського кримінального права поняття військового злочину, а також перелік та ознаки діянь, які відносилися до військових злочинів, зазнали значних змін в своєму історичному розвитку.

Розгляд історії розвитку кримінальної відповідальності за знищення та пошкодження військового майна необхідно почати з Руської правди, збірки стародавнього руського права, складеної в Київській Русі у XI—XII ст. на основі звичаєвого права [9, с. 72]. Руська правда значну увагу приділяла протиправним посяганням на власність, в тому числі знищення та пошкодження майна [11, с.34].

Зародки відповідальності за пошкодження та знищення військового майна, знаходимо в статті 17 Короткої редакції Руської правди «если кто сломает копые, щит ..., и испортивший захочет удержатъ у себя, то взятъ с него деньгами; а если тот, кто испортил, начнет настаивать (на возвращении испорченной вещи), платить деньгами, сколько стоит вещь» [10, с.77].

Стаття зі схожим змістом міститься також у додаткових статтях до Закону судного людям (судебник царя Костянтина), який включений у Широку редакцію Руської правди. Відповідно до статті «иже изломить друоугоу копие, или щить, или топоръ, да аще оу себе начнет хотети дръжати, то приати ино что оу него...» [10, с.79]. Зміст статті полягає у праві потерпілого отримати за пошкоджену зброю: спис, щит, сокиру відшкодування.

Об'єктом злочинів передбачених вказаними статтями Короткої та Широкої редакціями Руської правди є порядок здійснення права власності щодо речей, призначених для військових цілей: спис, щит, сокира. За своєю конструкцією склад знищення та пошкодження майна є матеріальним. Об'єктивна сторона злочинів характеризується суспільно-небезпечним діянням (за текстом «изломить», тобто зламати, пошкодити, знищити), та спричиненням реальної майнової шкоди у вигляді пошкодження зброї.

Історично-правовий аналіз свідчить, що перші правові джерела на території України розглядали делікт як спричинення матеріальної шкоди. У разі відсутності матеріальної шкоди було відсутнє і правопорушення, не було необхідності у розправі [12, с.6]. Тобто погрози та незакінчене правопорушення не тягли за собою ніяких правових наслідків.

Суб'єкт та суб'єктивну сторону вказаних діянь можна встановити шляхом аналізу інших статей Руської Правди. Суб'єктом схожих деліктів була вільна особа. За діяння холопа перед потерпілим відповідав господар холопа, який повинен був або викупити холопа або видати його потерпілому [3, с.64]. Вік з якого наступала відповідальність в Руській правді не вказувався. Щодо суб'єктивної сторони правопорушень, то Руська правда карала загалом за умисні злочини. Необережне спричинення шкоди тягло за собою лише відшкодування шкоди. Враховуючи цивільно-правовий характер відповідальності (за пошкодження або знищення зброї Руською Правдою передбачалася у вигляді виплати потерпілому грошового відшкодування) припускаємо, що форма вини не була визначальною при призначенні покарання.

Значний інтерес для аналізу генезису відповідальності за знищення або пошкодження військового майна становить «Артикул воинский» 1715 року (далі – Артикул військовий) - збірник законів про військові злочини та покарання, що був складовою частиною «Воинского устава» російського царя Петра Першого. Норми Артикулу діяли на українських територіях, що знаходилися під владою Російської імперії до 1839 року.

Питанню знищення та пошкодження військового майна присвячені положення артикулу 58 глави VI «О воинских припасах, ружье, мундире, о потрате, и небрежении оного» [6, с.339].

В тлумаченні до глави VI Артикулу військового вказано, що «...оружия суть самыя главнейшие члены и способы салдатские... И кто ружье свое не бережет, оный худой знак своего салдатства покажет, и малую охоту имеет означитца, чтоб свою должность надлежащим образом в бою отправлять; того жестоко наказать» [6, с.339]. Тобто законодавець чітко встановив обов'язок військовослужбовців щодо збереження зброї, за невиконання якого останній підлягав жорсткому покаранню.

Відповідно до Артикулу 58 глави VI «Буде солдат свое ружье, заступ, пику, шпагу или что иное из припасов самовольно испортит, или изломает, тогда надлежит оного по случаю времяне и обстоятельству дела жестоко шпицрутенами гонять, и из жалованья оное его починить.»

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого Артикулом 58 виражається в активній формі поведінки: «испортит», тобто пошкодить, та (изломает) зламає, знищить. Предметом злочину є рушниця («рожье»), заступ, піка, шпага або інше військове майно («что иное из припасов»). За законодавством Петра I обов'язковою ознакою злочину є реальна майнова шкода. В пам'ятці згадуються спеціальні суб'єкти: військові та морські чини, рядові, солдати, офіцери та інші. Але відповідно до Артикулу 58 суб'єктом знищення та пошкодження військового майна може бути лише солдат.

Щодо суб'єктивної сторони вказаного злочину, то в тексті Артикулу 58 вказується «самовольно испортит, или изломает». Тлумачний словник Т.Ф. Єфремова визначає термін «самовольний» як такий, що вчиняється за власним бажанням. Тому вважаємо, що кримінальна відповідальність застосовувалася лише за умисне знищення та пошкодження зброї.

Покаранням за знищення або пошкодження військового майна було побиття прутами, з обов'язковим відрухуванням вартість ремонту речі з платні винного («...из жалованья оное его починить»). За аналогією закону, особа, яка неумисно пошкодила або знищила військове майно була зобов'язана за рішенням суду відшкодувати нанесену шкоду або могла бути звільнена від відповідальності взагалі.

Надалі з метою врегулювання невідповідностей розрізненого військового законодавства російської держави був розроблений Військовий статут про покарання (далі – Статут 1868 року). Відповідальність за знищення та пошкодження військового майна була передбачена Розділом VII вказаного Статуту «О противозаконном отчуждении и порче нижними чинами оружия и имущества» в наступних статтях:

- Стаття 160 «Часові, винні в ... пошкодженні ввіреного їм для охорони майна підлягають позбавленню всіх прав та заслання на каторжні роботи на заводах від чотирьох до восьми років. На цих же підставах визначається покарання для нижніх чинів, які перебувають в караулі».

- Стаття 164 «1. Нижні чини, винні в умисному пошкодженні виданих їм для користування казенних амунічних та мундирних речей підлягають одиночному ув'язненню у військову тюрму від одного до чотирьох місяців».

2. Винні в умисному пошкодженні зброї, патронів або коня підлягають втраті деяких особливих прав та привілеїв та відданню до дисциплінарного батальйону або роти на строк від одного до трьох років.»

- Стаття 167 «Козаки винні в злочинах, передбачених статтями 162-166, якщо поіменовані в цих статтях предмети видані їм за рахунок військових та казенних сум піддаються покаранню за правилами вказаних статтею» [15, с. 63-65].

Предметами пошкодження за переліченими статтями виступали: ввірене для охорони майно (ст.160), видані для особистого користування казенні амунічні та мундирні речі (ч. 1 ст. 164, ст. 167), зброя, боєприпаси, вибухові речовини, які знаходяться у сховищі, кінь (ч. 2 ст. 164, ст. 167).

Суспільно небезпечну поведінку як ознаку цих злочинів законодавець визначив використовуючи термін «повреждение» (пошкодження).

В дореволюційній літературі переважала думка, що об'єктивна сторона знищення та пошкодження майна може бути виражена лише в активній формі поведінки [13, с.140]. Як писав, А.Н. Круглевський, неможливо кваліфікувати як пошкодження майна невжиття заходів для запобігання нанесенню шкоди [14, с.101]. На нашу думку, дане твердження вірне для переважної більшості правових ситуацій, оскільки право власності однієї особи зобов'язує інших осіб утримуватися від впливу на чужу річ, а не піклуватися про її збереження. Виключеннями є відносини між власником та іншою особою, коли річ передається власником іншій особі у користування (статті 164 та 167

Статуту 1868 року) або коли третя особа несе обов'язок зберігати/охороняти чуже річ (ст. 160 Статуту). За даних умов об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого статтями 160, 164 та 167 Статуту 1868 року може бути виражена у формі бездіяльності.

Суб'єктами пошкодження військового майна за Військовим статутом про покарання були часові, караульні, нижні чини та козаки.

Щодо суб'єктивної сторони, конструкція статей Статуту «Винувний въ повреждении .... наказуется...» дозволяє зробити висновок, що вина є обов'язковою ознакою складу пошкодження військового майна. Відповідальність за злочини, передбачені статтями 164 та 167 Статуту 1868 року, наставала лише за наявності умислу. В статті 160 формою вини не конкретизовано, тому вважаємо, що вона могла бути виражена як в формі умислу, так і в формі необережності.

У 1903 році було прийняте нове Кримінальне уложення (далі – Уложення 1903 року), в якому відповідальність за пошкодження майна встановлювалася Розділом XXX «О повреждении имущества, путей сообщения, предостерегательных, граничных и тому подобных знаков или иных предметов». Даний розділ Уложення об'єднував досить різноманітні за юридичною природою діяння: власне пошкодження майна, майнові посягання на суспільну та державну безпеку (ст. ст. 557, 558, 559, 563 та інші), службові злочини (ст. 560); злочини проти порядку управління та суспільної моралі (ст. ст. 549, 550, 554) [16, с. 108-110].

Перевагою Уложення 1903 року була диференціація відповідальності з широким діапазоном санкцій залежно від вартості знищеної речі, наявності або відсутності загальнонебезпечного способу вчинення злочину та інших обставин. В Кримінальному уложенні вперше встановлюється економічна ознака предмета знищення або пошкодження, яка обумовлювала розмір покарання (ст. 547).

Відповідальність за пошкодження військового майна була передбачена статтею 550 Кримінального уложення. Особа, винна у пошкодженні споруд, призначених або пристосованих для оборони держави (ч.3), або пошкодженні складу військових припасів, снарядів або інший військових речей (ч.4) підлягала ув'язненню у тюрму. Також статтею 550 Уложення зазначалося, що «покушение» (тобто замах на вказані злочини) «наказуемо».

Кримінальне уложення 1903 року та Військовий статут про покарання 1868 року на відміну від попередніх правових джерел використовують термін «повреждение» (пошкодження), а не «истребление» (знищення) майна. З цього приводу І.Я. Фойницький писав: «Повреждение имущества по интенсивности своей может иметь множество степеней. Высшую степень его составляет полное уничтожение... [поскольку] в мире физическом, к области которого принадлежат все имущества, могущие быть предметом повреждения, ни одна вещь не уничтожается, материя не пропадет, а лишь трансформируется...» [18, с.331-332]. З даною думкою не можна погодитися. Як вірно зауважував П.П. Пусторослев, той факт, що матерія не знищується, а трансформується для права не має ніякого значення. Якщо річ згоріла, то її більше не існує, існує лише зола та попіл. Тілесний предмет, який задовольняє певні потреби зникає, а те, що залишається не в змозі задовольнити ці потреби. Враховуючи викладене більшість юристів визнають можливість не лише пошкодження, а й знищення речі. Така думка підтримується і законодавцем України (кримінальна відповідальність за знищення майна передбачена, зокрема, статтями 194-196, 206, 245, 252, 261, 270-1, 411, 412 КК України тощо).

Об'єктивна сторона складу злочину передбаченого статтею 550 Кримінального уложення 1903 року, на нашу думку, може бути виражена в активній поведінці (спалив, розламав тощо) або у формі бездіяльності, за умови, що військовослужбовець був зобов'язаний охороняти певне військово майно (наприклад, склад військових припасів, снарядів або інший військових речей), він може нести відповідальність за невиконання заходів щодо збереження майна.

Суб'єкт пошкодження або знищення військового майна за Кримінальним уложенням 1903 року загальний, тобто повнолітні особи, які досягли 17 років (як військовослужбовці, так і цивільні), а також неповнолітні, якщо буде доведено, що вони могли усвідомлювати зміст та значення вчинюваних ними дій та керувати ними [16, с.108-109].

Знищення або пошкодження військового майна виступало як одне з можливих діянь об'єктивної сторони таких злочинів, як:

1) «Державна зрада», яка поряд з іншими діями могла виражатися у знищенні складів засобів для нападу та захисту від ворога чи предметів військового харчування, приведення у непридатний стан сухопутних чи водних шляхів сполучення, телеграфів чи телефонів, інших засобів зв'язку різних частин армії (ч.5 ст. 108 Уложення). Покаранням за вказаний злочин була смертна кара [16, с.24].

2) «Смута», тобто участь у натовпі людей, який діючи узгодженими силами учасників, здійснити знищення складів зброї чи військових припасів, завод з виготовлення зброї чи знарядь, укріплення, військовий корабель тощо (ч. 2 ст. 123 Уложення).

Першим систематизованим джерелом норм, яке регулювало кримінальну відповідальність військовослужбовців післяреволюційного періоду, було Положення про революційні військові трибунали 1919 року (далі – Положення 1919 року). На відміну від сучасного тлумачення військових злочинів, в Положенні 1919 року вказувалося, що військові злочини вчиняються лише в районі військових дій [19, с.549].

До злочинів проти військового майна Положення 1919 року зокрема відносило: а) умисне знищення або пошкодження спеціальних військових споруд; б) крадіжка, умисне пошкодження та знищення предметів озброєння, обмундирування, спорядження, всіх інших видів військового майна, а також «промотание» тих же предметів; в) явно недбале зберігання в складах тих же предметів. Широке трактування військових майнових злочинів пояснювалося тим, що загально кримінальне законодавство на той час ще не сформувалося та не забезпечувало охорону військового майна від злочинних посягань. Першочергове значення захисту військового майна було зумовлене умовами громадянської війни. Подальший розвиток норм, які встановлювали відповідальність за майнові злочини в загально кримінальному законодавстві призвело до звуження кола посягань на військово майно, які визнавалися військовими злочинами [4, с.211-212].

Суб'єктами військових злочинів керуючись Положенням 1919 року були військовослужбовці та військовополонені. Співучасниками могли бути і інші (цивільні) особи.

Прийнятий у 1922 році Кримінальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі по тексту – КК УРСР 1922 року) систематизував норми радянського кримінального права, в тому числі кодифікував військово-кримінальне законодавство, виділивши його в самостійний розділ «Військові злочини». КК УРСР 1922 року передбачав кримінальну відповідальність за умисне пошкодження військовослужбовцем виданих йому (для носіння) предметів казенного обмундирування та амуніції (ч. 1 ст. 207), а також виданих винному для службового користування холодної або вогнепальної зброї, патронів, коня (ч. 2 ст. 207). За пошкодження обмундирування та амуніції винна особа підлягала позбавленню волі на строк до 1 року, а при пом'якшуючих обставинах – несла відповідальність за правилами дисциплінарного статуту з обов'язковим відшкодуванням вартості пошкоджених речей. Пошкодження зброї, боєприпасів або коня каралося позбавленням волі на строк не нижче одного року. Вчинення вказаних дій у військовий час або в бойовій обстановці було кваліфікованим складом злочину (ч. 3 ст. 207 КК УРСР 1922 року) та тягло покарання у вигляді позбавлення волі на строк не нижче одного року за пошкодження обмундирування та амуніції, та позбавлення волі на строк не нижче трьох років або вища міра покарання за пошкодження зброї, патронів, коня.

Знищення чи пошкодження військового майна виступало як одне з можливих діянь об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 17-1 розділу VI «Майнові злочини»: «умисне пошкодження майна залізничного... транспорту ...», а також умисне пошкодження оборонних споруд» (ч. 1 ст. 197-1 КК УРСР 1922 року); а також необережне пошкодження оборонних споруд, яке стало наслідком недодержання встановлених правил [7, с.450-496].

Загальні начала кримінального законодавства СРСР та союзних республік прийняті у 1924 році [20, с.205] визначили, що відповідальність за державні та військові злочини регулюється лише загальносоюзним законодавством. Згідно з цим у 1924 році було затверджено Положення про військові злочини [20, с.207], яке дублювало всі склади злочинів проти порядку використання та зберігання військового майна, передбачені розділом «Військові злочини» КК УРСР 1922 року, доповнивши новим складом «втрата військового майна» (ст. 10).

У Положенні про військові злочини, прийнятому у 1927 році (далі – Положення 1927 року) [21, с. 505], ознаки злочинів, що посягають на військово майно були сформульовані більш чітко. Зокрема, склад «умисна порча» було сформульовано як «умисне знищення або пошкодження» військового майна.

Відповідальність за пошкодження або знищення військового майна була передбачена статтею 14 Положення 1927 року, яка в основному відтворювала положення статті 207 КК 1922 року. Відповідно до статті 14 Положення 1927 року «... умышленное уничтожение или повреждение выданных для временного или постоянного пользования предметов казенного обмундирования и снаряжения (промотание), влечет за собой лишение свободы без строгой изоляции на срок до 1 года.» (п. «а» ст. 14). За наявності пом'якшуючих обставин до винної особи застосовувалися правила дисциплінарного статуту Червоної Армії (п. «б» ст. 14). Умисне знищення або пошкодження виданих для службового користування холодної або вогнепальної зброї, патронів та засобів пересування тягло за собою застосування покарання у вигляді позбавлення волі без суворой ізоляції на строк до 3 років (п. «в» ст. 14). Кваліфікованою ознакою було вчинення даного злочину у військовий час або у військовій обстановці (п. «г» і «д» ст. 14).

Порівнюючи з Кримінальним кодексом 1922 року, Положенням про військові злочини 1927 року було внесено деякі зміни в склад аналізованого злочину:

1) формулювання предмету злочину частково змінено відповідно до вимог часу: спорядження (замість «амуніція»), засоби пересування (замість «коня»);

2) розширено перелік діянь об'єктивної сторони злочину. КК 1922 року передбачав відповідальність лише за «порчу» військового майна (ст.207). Положення 1927 року - за знищення або пошкодження військового майна (ст.14).

3) суттєво змінився суб'єкт злочину. Суб'єктами пошкодження військового майна за статтею 200 КК 1922 року були військовослужбовці червоної армії та червоного флоту. Коло осіб, на яких розповсюджувалося Положення про військові злочини 1927 року включало військовослужбовців та військовозобов'язаних запасу під час перебування в рядах Червоної Армії, а також громадян, які перебували в спеціальних, організованих в воєнний час, командах для обслуговування тилу та фронту, осіб строєвого складу спеціальних озброєних загонів (резервів) Народного Комісаріату Шляхів Сполучення (ст. 1 Положення). Особи, не вказані в статті 1, могли нести відповідальність за відповідними статтями Положення про військові злочини 1927 року як співчасники.

Військово-кримінальне законодавство в період Великої Вітчизняної війни суттєво не змінилося, оскільки Положення 1927 року містило норми, що встановлювали відповідальність військовослужбовців за злочини, вчинені у військовий час, та, загалом, забезпечувало правову охорону порядку несення військової служби під час війни [4, с.18-19]. Зміни торкнулися лише суб'єкту злочинів, до яких тимчасово були віднесені працівники залізничного та морського транспорту [23, 24], а також особи рядового та начальницького складу воєнізованої охорони НКВС СРСР [24].

Широку практику отримало відстрочення виконання вироку в порядку статті 19 Основних начал кримінального законодавства 1924 року. На практиці військовослужбовців, засуджених за знищення або пошкодження військового майна за статтею 14 Положення 1927 року, які підпадали під дію статті 19 Основних начал, направляли в штрафні частини діючої армії [4, с. 20].

Після закінчення війни більшість норм, прийняття яких було викликано умовами військового часу, було відмінено. Зокрема, послідовно скорочувалося коло осіб, які підлягали відповідальності за Положенням про військові злочини 1927 року.

Оскільки Положення про військові злочини 1927 року не відображало всіх змін у військовій сфері, у 1958 року Верховною Радою СРСР було прийнято Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини (далі – Закон 1958 року) [25, с. 10].

Статтею 15 Закону 1958 року була передбачена відповідальність за умисне знищення або пошкодження військового майна [4, с.212-213]. Відповідно до тексту статті «умисне знищення або пошкодження зброї, боєприпасів, засобів пересування, військової техніки або іншого військового майна за відсутності ознак особливо небезпечного державного злочину наказується позбавленням волі на строк від одного до п'яти років».

Кваліфікованими видами даного злочину було знищення або пошкодження військового майна: 1) що спричинило тяжкі наслідки (п. «б» ст. 15); 2) вчинене у військовий час або у військовій обстановці (п. «в» ст. 15).

Важливо, що стаття 15 Закону 1958 року в якості військового злочину передбачала лише умисне знищення або пошкодження військового майна. Ті ж діяння вчинені з необережності не визнавалися військовим злочином та тягли відповідальність за загальною кримінальним законодавством (наприклад, за статтею 99 КК РСФСР) [4, с.38].

Порівнюючи з Положення про військові злочини 1927 року, Закон 1958 року ширше сформулював безпосередньо склад «знищення або пошкодження військового майна». Якщо Положення 1927 року встановлювало кримінальну відповідальність за умисне знищення або пошкодження лише виданих для тимчасового або постійного користування предметів казенного обмундирования або спорядження або виданих для службового користування холодної або вогнепальної зброї, то Закон 1958 року визначав предметом даного злочину будь-яке військове майно, незалежно від того, знаходиться воно або не знаходиться в службовому користуванні у винного.

Суб'єктом знищення або пошкодження військового майна відповідно до статті 1 вказаного Закону були військовослужбовці, військовозобов'язані під час проходження ними учбових зборів, а також особи офіцерського, сержантського та рядового складу органів державної безпеки.

Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року був включений до Кримінального кодексу УРСР 1960 року (далі – КК УРСР 1960 року) як розділ XI (статті 231-263). Відповідно до загального принципу радянського кримінального права (ст. 4 Основ кримінального законодавства Союзу РСР та Союзних Республік 1958 року) особи, які вчинили злочин на території України підлягали відповідальності за кримінальними законами УРСР.

Стаття 245 КК УРСР 1960 року, яка передбачала відповідальність за умисне знищення або пошкодження військового майна повністю відтворювала статтю 15 Закону про кримінальну відповідальність за військові злочини.

Кримінальний кодекс України 2001 року (далі по тексту – КК України), на відміну від КК УРСР 1960 року, розширивши коло злочинів проти порядку збереження та користування військовим майном та передбачив кримінальну відповідальність також за необережне знищення або пошкодження військового майна (статті 411 та 412 КК України).

На відміну від КК УРСР 1960 року, в КК України наявні наступні зміни:

1) В складі злочину «умисне знищення або пошкодження військового майна» виключено формулювання «при відсутності ознак особливо небезпечного державного злочину» (ч. 1 ст. 411 КК України).

2) До кваліфікуючих ознак умисного знищення або пошкодження військового майна віднесено спосіб вчинення злочину («шляхом підпалу або іншим загальнонебезпечним способом»), та наслідки у вигляді загибелі людей (ч. 2 ст. 411 КК України).

3) Військовим злочином визнано необережне знищення або пошкодження військового майна, за умови заподіяння такими діями шкоди у великих розмірах (с. 1 ст. 412 КК України), спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 2 ст. 412 КК України).

Висновки

Підсумовуючи викладене, можна відзначити досить довгий історичний шлях розвитку норм про кримінальну відповідальність за знищення або пошкодження військового майна. В статті були проаналізовані зародки норм, які встановлювали відповідальність за даний злочин (Руська Правда), та особливості розвитку його об'єктивних та суб'єктивних ознак в перших військово-кримінальних правових актах («Артикул воинский» Петра Першого, Військовий статут про покарання 1868 року, Кримінальне уложення 1903 року), а також в систематизованих актах, які регулювали кримінальну відповідальність військовослужбовців в післяреволюційний період розвитку України (Положення про революційні військові трибунали 1919 року, Положення про військові злочини 1924 та 1927 років, КК УРСР 1922, Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини 1958 року, КК УРСР 1960 року). Здійснено порівняння вказаних норм з сучасним законодавством, яке встановлює відповідальність за знищення та пошкодження військового майна (статті 411 та 412 КК України).

РЕЗЮМЕ

У статті проаналізовано історичні аспекти зародження та розвитку відповідальності за знищення та пошкодження військового майна на території України починаючи з часів Київської Русі та до нашого часу.

Ключові слова: знищення та пошкодження, військове майно, військовий злочин, відповідальність військовослужбовців.

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы исторические аспекты зарождения и развития ответственности за уничтожение и повреждение военного имущества на территории Украины начиная со времён Киевской Руси и до нашего времени.

Ключевые слова: уничтожение и повреждение, военное имущество, военное преступление, ответственность военнослужащих.

SUMMARY

The article analyses the historical aspects of origin and development of the responsibility for inflicting and destruction of military property in the territory of Ukraine from times of "Kyivska Rus" till the present days.

Key words: destruction and inflicting, military property, military crime, amenability of servicemen.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бодавський В.П. Кримінальна відповідальність військовослужбовців за корисливі посягання на військове майно (ст. 410 КК України): дис... канд. Юр. Наук: 12.00.08 – Класичний приватний університет, 2010
2. Бугаєв В.О. Військові злочини і покарання: дис... канд. Юр. Наук: 12.00.08 Одеська національна юридична академія, 2001
3. Владимирский-Буданов М. Ф. Хрестоматия по истории русского права : в 2 т. /М. Ф. Владимирский-Буданов — К., 1901
4. Советское уголовное право «Воинские преступления»/ под ред. Горного А.Г.- М., 1978
5. Карпенко М.І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: дис.канд. юр. Наук: 12.00.08 – Класичний приватний університет, 2010
6. Российское законодательство X-XX веков в 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма/ под общей редакцией О.И. Чистякова. – М.:Издательство: Юридическая литература, 1986. - 512 с.
7. Михайленко П. П. Борьба с преступностью в Украинской ССР: в 2-х т. – Т. 1. 1917-1925 pp. / П. П. Михайленко. – К., 1966.– 831 с.
8. Преступления против военной службы: учебник для вузов/ Под ред. Н.А. Петухова. – М. : НОРМА, 2002. – ??? с.
9. Історія держави і права України. Підручник. — У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, І А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. — Том 1. — Кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин та ін. — К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. — 656 с.
10. Тихомиров М.Н.. Пособие для изучения Русской Правды. М.: Издание Московского университета, 1953
11. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : навч. посібн. / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – Львів : Тріада плюс, 2000. – 400 с.
12. Есипов В. Повреждение имущества огнём по русскому праву. Исследование/ В. Есипов.- СПб.: Типография А.Ф. Маркса, 1892
13. Познышев С.В. Особенная часть русского уголовного права. Сравнительный очерк важнейших отделов особенной части старого и нового Уложений / С.В. Познышев : 3-е изд., испр. и доп. - М.: Товарищество Скоропечатни А.А. Левенсона, 1912
14. Круглевский А.Н. Имущественные преступления. Исследование основных типов имущественных преступлений /А.Н. Круглевский. - СПб.: Типо-литография Петербургской Одиночной тюрьмы, 1913
15. Воинский устав о наказаниях. Издае неофициальное (XII книга Свода Военных постановлений 1869 года), изд.2. – СПб, 1899 - 123 с.
16. Уголовное Уложение Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. - СПб.: Издание Сенатской типографии, 1903
17. Таганцев, Н.С. Уголовное Уложение 22 марта 1903 г. С мотивами, извлечениями из объяснительной записки редакционной комиссии, представлениями Мин. Юстиции в Государственный Совет и журналов особого совещания, особого присутствия департаментов и общего собрания Государственного Совета / Н.С Таганцев. -СПб.: Государственная типография, 1904
18. Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные /И.Я.Фойницкий.-СПб., 1890
19. СУ РСФСР, 1919, №58
20. СЗ СССР, 1924, №24
21. СЗ СССР, 1927, №50
22. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1943, №15
23. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1943, №18
24. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1944, №1
25. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1959, №1

УДК 347.122 (477)

ЗАХИСТ ПОРУШЕНИХ ПЕРЕВАЖНИХ ПРАВ: ІНСТРУКЦІЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ

Косенчук В.Ю., ст. викладач кафедри цивільного права та процесу Економіко-правового факультету Донецького Національного університету

Цивільним кодексом України (далі за текстом – ЦК України) передбачено, що порушене цивільне право або інтерес може бути захищене за допомогою визначених способів. При цьому захист цивільних прав здійснюється не лише способами, прямо вказаними у законі, а й іншими способами, не передбаченими законом, але встановленими сторонами в договорі (ст. 15, ст. 16 ЦК України) [1].

Дана стаття присвячена *актуальній проблемі* захисту окремої категорії цивільних прав – переважним правам, а саме проблемі вибору належного в розумінні діючого цивільного законодавства та ефективного в кінцевому результаті способу захисту.

Метою цієї статті є надання обґрунтування застосування визначених видів способів захисту у випадку порушення переважних прав, а також представлення практичних рекомендацій щодо складання відповідної позовної заяви.

При написанні статті брались до уваги та використовувались монографії цивілістів, що присвячені переважним правам в цілому, а саме: Кузнецової Л.В., Крата В.І., Нікольського С.Є., Субботіна М.В., Кубаря І.І., а також публікації в періодиці, як наведені так і інших фахівців із даної тематики, таких як Белкін М.Л., Белкіна Ю.Л., Ярема А.Г..

Суб'єкти цивільних правовідносин, чії переважні права, визначені законодавцем або передбачені сторонами в договорі, в момент виникнення та (або) під час їх здійснення були порушені з боку третіх осіб, мають різні варіанти захисту та поновлення своїх прав.

Як умова застосування передбачених нормою закону способів захисту встановлено, що право може бути захищене у випадку його порушення, невизнання або оспорювання (ч. 1 ст. 15 ЦК України), що можуть відбуватися як окремо, так і в сукупності.

Під невизнанням або оспорюванням Крат В.І. пропонує «розуміти ті випадки, у яких іншим суб'єктом (наймодавцем, співвласником та ін.) заперечується той факт, що має пряме відношення для виникнення переважного права (бажання здавати майно в найм) або він оцінюється неналежним чином (наприклад, виконання наймачем обов'язків за договором найму)» [2, с. 148].

Слід зазначити, що детально законодавцем врегульовано порядок захисту порушених переважних прав у праві спільної часткової власності (ст. 362 ЦК України). В такому випадку неповідомлення або неналежне повідомлення одним із співвласників інших про його намір продати свою частку третій особі, недотримання строків для надання співвласниками відповіді на повідомлення буде розцінене як порушення права переважної купівлі частки.

Також порушенням вважається продаж частки сторонній особі на пільгових умовах, зокрема за нижчою ціною, ніж це було запропоновано співвласникам. В іншому випадку продавець мав би можливість обійти закон, пропонуючи їм явно неприйнятні умови [3, с. 417].